

ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ:
періодизації вікового розвитку

Навчально-наочний посібник
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра
спеціальності «Психологія»
Освітньо-професійна програма «Психологія»

Укладач: Г. О. Горбань

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ:
періодизації вікового розвитку

Навчально-наочний посібник
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра
спеціальності «Психологія»

Освітньо-професійна програма «Психологія»

Укладач: Г. О. Горбань

Затверджено Вченою радою ЗНУ
Протокол № _____ від «___»_____ 2025 р.

Запоріжжя
2025

УДК: 159.922(075.8)
Г 671

Вікова психологія: періодизації вікового розвитку: навчально-наочний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Психологія» освітньо-професійної програми «Психологія». Укладач: Г. О. Горбань. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2025. 45 с.

Рецензент

Шевченко Н.Ф., доктор психологічних наук, професор, професорка кафедри психології Запорізького національного університету

Відповідальний за випуск

Губа Н.О., кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри психології, гарант освітньо-професійної програми «Психологія» (бакалаврський рівень вищої освіти) Запорізького національного університету

©Горбань Г.О., 2025
©Запорізький національний університет, 2025

ПЕРЕДМОВА

Вивчення вікової психології є одним з ключових напрямів професійної підготовки майбутніх психологів. Навчально-наочний посібник «Вікова психологія: періодизація вікового розвитку» є додатковою ілюстрацією до першого змістового модуля дисципліни «Вікова психологія» для здобувачів другого (бакалаврського) рівня вищої освіти, а саме: «Періодизація вікового розвитку людини» (тема 3). Посібник є альбомом схем-ілюстрацій різноманіття підходів до розподілу людського життя на певні вікові періоди. Кожна з запропонованих періодизацій відрізняється за визначенням характерних особливостей фізичного, психічного, інтелектуального, соціального розвитку людини. Знання щодо особливостей певного вікового періоду сприяє розумінню специфіки і проблем кожної вікової групи, що надає можливості забезпечувати оптимальну підтримку та допомогу людині, незалежно від сфери, у якій працює психолог. Здобувач освіти має можливість спиратися на узагальнену в схемах інформацію та обирати певну періодизацію, що його цікавіть, задля більш детального її вивчення, визначення основних положень її побудови, пошуку додаткової інформації.

У посібнику виокремлено три групи вікових періодизацій:

1. Загальні періодизації вікового розвитку, в яких на загальних основах запропоновано розподіл всього людського життя на певні вікові періоди.

2. Вікові періодизації психічного та особистісного розвитку, в яких презентовано різноманіття підходів щодо трактування основних складових психічного та/або особистісного розвитку людини.

3. Цікаві вікові періодизації: стародавні, умоглядні, міфологічні тощо.

Узагальнені та структуровані матеріали посібника є запозиченими з різних навчальних посібників, наукових монографій та статей з теми вікової періодизації (див. Список використаних джерел) . Основним ресурсом біографічної інформації про авторів періодизації є «Вікіпедія: вільна енциклопедія» (https://uk.wikipedia.org), Енциклопедія Сучасної України (https://esu.com.ua/about), Вісник психології і педагогіки: Український психолого-педагогічний електронний ресурс (https://www.psyh.kiev.ua) та інші відкриті ресурси.

Ілюстративно-схематичне подання матеріалу спрямовано на актуалізацію продуктивної навчальної діяльності здобувача освіти щодо пошуку об'єктивно чи суб'єктивно нового знання. Загальна організація посібника дає змогу здобувачу освіти вибудовувати власну траєкторію вивчення теми «Періодизація вікового розвитку людини», розширювати здатності щодо пошуково-дослідної діяльності та опановувати засоби роботи з самостійно здобутою інформацією.

ЗАГАЛЬНІ ПЕРІОДИЗАЦІЇ ВІКОВОГО РОЗВИТКУ

Більшість схем вікової періодизації часто мають певну схожість, а саме: однакові назви періодів, вікові межі тощо. Відмінності кожної періодизації пов'язані з тим аспектом розвитку людини, який є основним, якому приділяється більша увага та наскільки вдало відображена комплексність проблеми щодо виокремлення вікових періодів. Трактування поняття *вік* є дискусійним в межах вікової психології. Це зумовлено тим, що існує різноманіття розуміння віку, який одночасно може визначатися: як абсолютне, кількісне поняття (календарний вік, час життя від народження або від моменту зачаття); як етап у процесі фізичного та психологічного розвитку (умовний вік); як характеристика соціальної позиції людини в суспільстві тощо. У кожному трактуванні є своя система відліку, наприклад: індивідуальний розвиток (онтогенез, життєвий цикл); соціальні процеси та соціальна структура суспільства, що пов'язані з певним віком; культурні уявлення про вік (вікові стереотипи).

ВІКОВА ПЕРІОДИЗАЦІЯ (МІЖНАРОДНИЙ СИМПОЗІУМ З ВІКОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ, 1965 р.)

ВІКОВА ПЕРІОДИЗАЦІЯ (М. Рубнер)

ВІКОВА ПЕРІОДИЗАЦІЯ (О.П. Рославський-Петровський)

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ (О.В. Нагорний)

ВІКОВА ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ (В.В. Бунак)

ВІКОВА ПЕРІОДИЗАЦІЯ (Д. Б. Бромлі)

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ЗА ОЗНАКОЮ СТАТЕВОГО РОЗВИТКУ (К. (С.) Штрац)

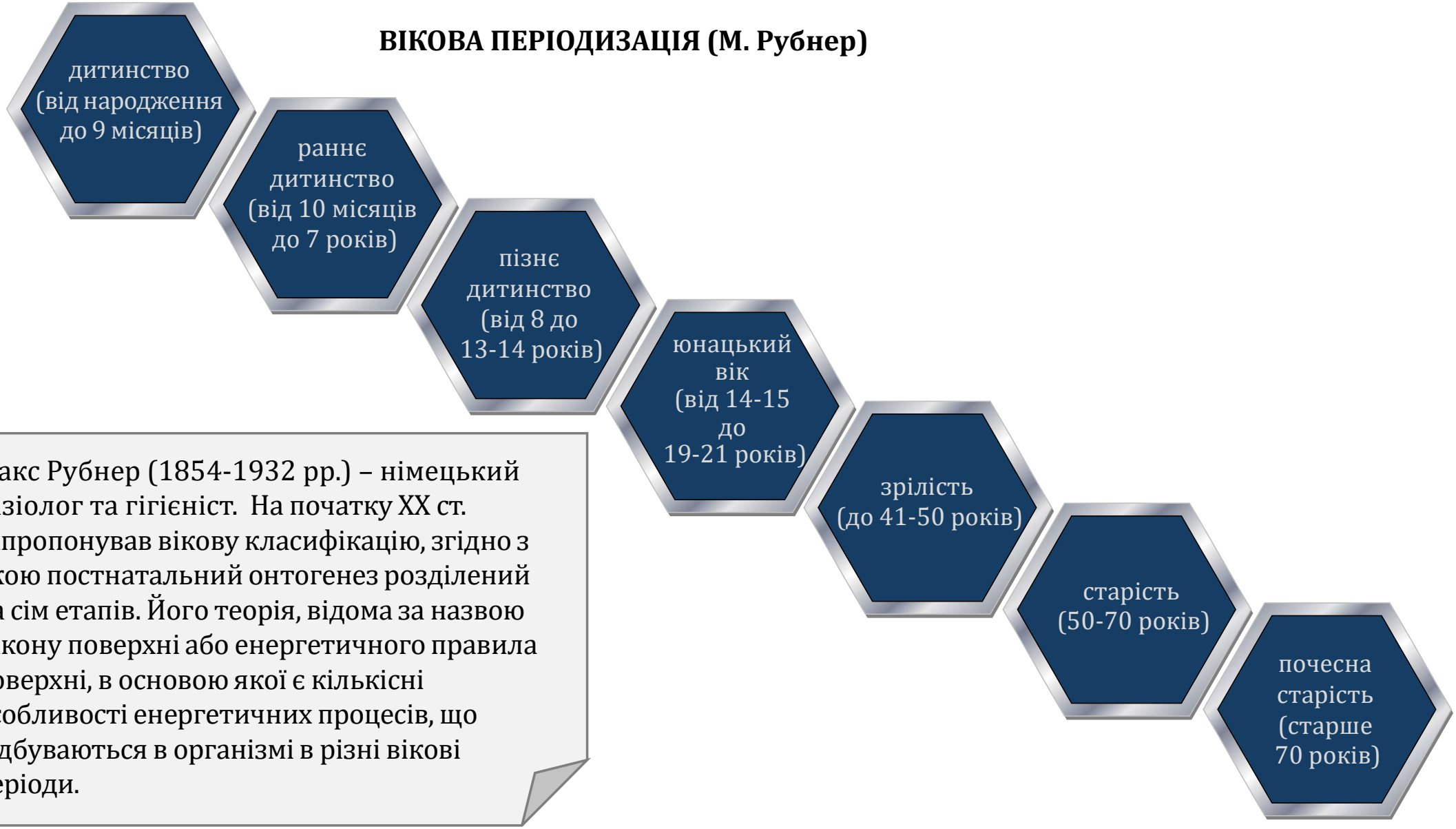
ПЕРІОДИЗАЦІЯ ДИТИНСТВА ЗА ХАРАКТЕРИСТИКОЮ ЗУБІВ (П.П. Блонський)

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ЗА ПРИНЦИПОМ ПРИРОДОВІДПОВІДНОСТІ В ОСВІТІ (Я.-А. Коменський)

ВІКОВА ПЕРІОДИЗАЦІЯ (МІЖНАРОДНИЙ СИМПОЗІУМ З ВІКОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ, 1965 р.)

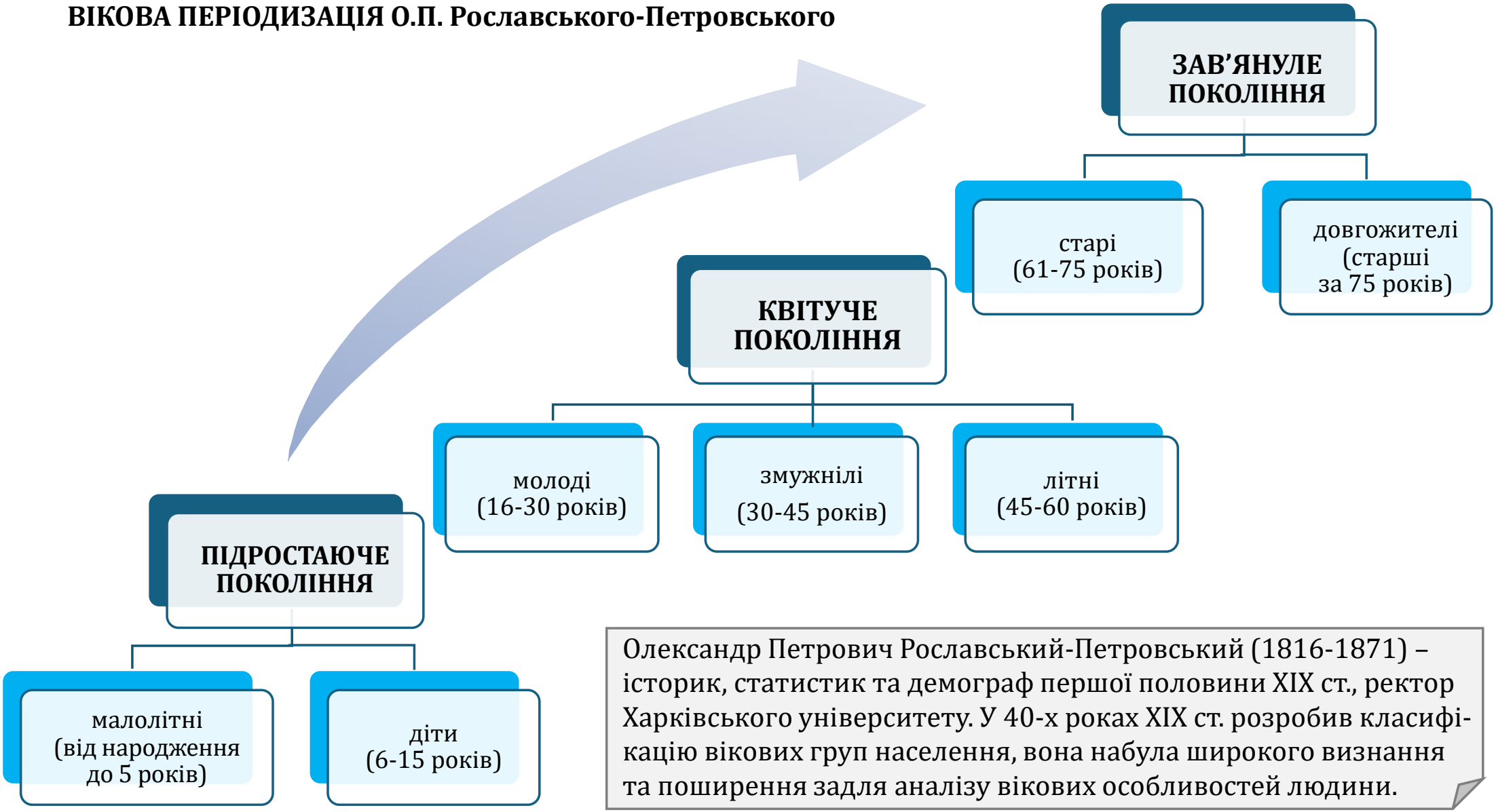
Віковий період	Стать: чоловіча	Стать: жіноча
Новонароджений	1 – 10 днів	
Грудний вік	10 днів – 1 рік	
Раннє дитинство	1 – 2 роки	
Перший період дитинства	3 – 7 років	
Другий період дитинства	8 – 12 років	8 – 11 років
Підлітковий вік	13 – 16 років	12 – 15 років
Юнацький вік	17 – 21 рік	16 – 20 років
Середній (зрілий) вік – перший період – другий період	 22-35 років 36 – 60 років	 21 – 35 років 36 – 55 років
Похилий вік	61 – 74 роки	56 – 74 роки
Старчий вік	75 – 90 років	
Довгожителі	старше 90 років	

ВІКОВА ПЕРІОДИЗАЦІЯ (М. Рубнер)

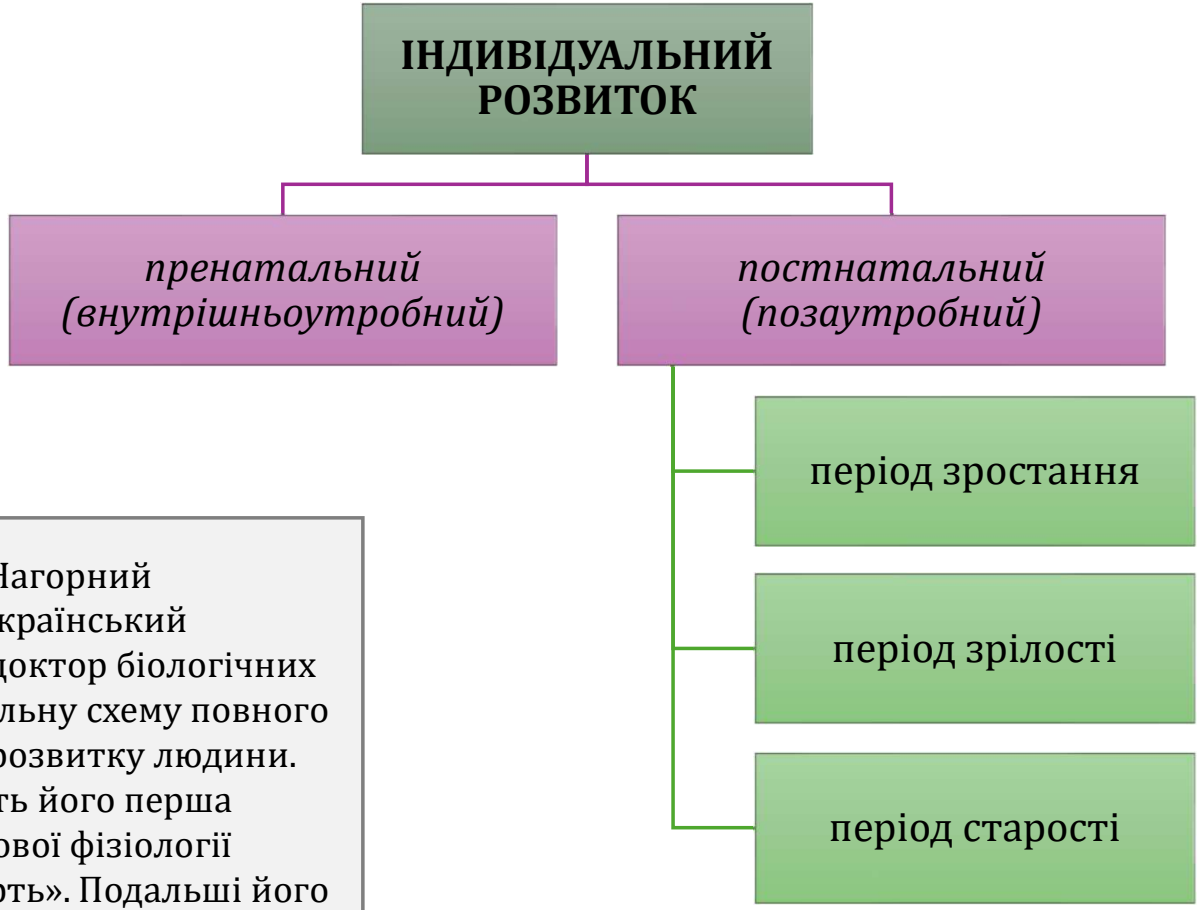
Макс Рубнер (1854-1932 рр.) – німецький фізіолог та гігієніст. На початку XX ст. запропонував вікову класифікацію, згідно з якою постнатальний онтогенез розділений на сім етапів. Його теорія, відома за назвою закону поверхні або енергетичного правила поверхні, в основою якої є кількісні особливості енергетичних процесів, що відбуваються в організмі в різні вікові періоди.

ВІКОВА ПЕРІОДИЗАЦІЯ О.П. Рославського-Петровського

Олександр Петрович Рославський-Петровський (1816-1871) – історик, статистик та демограф першої половини XIX ст., ректор Харківського університету. У 40-х роках XIX ст. розробив класифікацію вікових груп населення, вона набула широкого визнання та поширення задля аналізу вікових особливостей людини.

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ (О.В. Нагорний)

Олександр Васильович Нагорний (1887 – 1953, Харків) – український геронтолог та фізіолог, доктор біологічних наук, запропонував загальну схему повного циклу індивідуального розвитку людини. У 1923 р. в Одесі виходить його перша теоретична робота з вікової фізіології «Життя, старість та смерть». Подальші його дослідження з проблем онтогенезу були спрямовані на вивчення особливостей старіння та довголіття

ВІКОВА ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ (В.В. Бунак)

ПРОГРЕСИВНА СТАДІЯ

внутрішньоутробний цикл

- ембріональний (0-8 тижнів)
- перехідний (9-16 тижнів)
- фетальний
  - ранній (4-6 місяців)
  - середній (7-8 місяців)
  - пізній (8-10 місяців)

позаутробний цикл

- немовлячий період:
  - початковий (1-3 місяць)
  - середній I (4-6 місяців)
  - середній II (7-9 місяців)
  - кінцевий (10-13 місяців)
- перше дитинство (1-7 років)
- друге дитинство (8-13 років)
- підлітковий (12-17 років)
- юнацький (17-21 рік)

СТАБІЛЬНА СТАДІЯ

дорослий

- перший період (21-28 років)
- другий період (27-35 років)

зрілий

- перший період (33-45 років)
- другий період (41-55 років)

Під час аналізу вікових періодів необхідно враховувати, що автор спирався на різницю меж періодів за статтю

РЕГРЕСИВНА СТАДІЯ

передстарість

- перший період (51-63 роки)
- другий період (58-70 роки)

старість

- перший період (64-77 років)
- другий період (71-83 роки)

пізня старість

більше 78 років

Віктор Валеріанович Бунак (1891-1979) - радянський антрополог та анатом, один з фундаторів радянської антропологічної школи

ВІКОВА ПЕРІОДИЗАЦІЯ (Д. Б. Бромлі)

Перший цикл **утробний**

СТАДІЇ
1 – зигота
2 – ембріон
3 – плід
4 – момент народження

Другий цикл **дитинство**

СТАДІЇ
1 – немовля
до 18 місяців
2 – дошкільне дитинство
до 5 років
3 – раннє шкільне дитинство
до 11-13 років

Третій цикл **юність**

СТАДІЇ
1 – статеве дозрівання (рання юність)
до 15 років
2 – пізня юність
до 21 року

Четвертий цикл **дорослість**

СТАДІЇ
1 – рання дорослість
до 25 років
2 – середня дорослість
до 40 років
3 – пізня дорослість
до 55 років
4 – передпенсійний вік
до 65 років

П'ятий цикл **старіння**

СТАДІЇ
1 – відставка
до 70 років
2 – старість
від 70 років
3 – дряхлість, хвороблива старість і смерть
біля 100 років

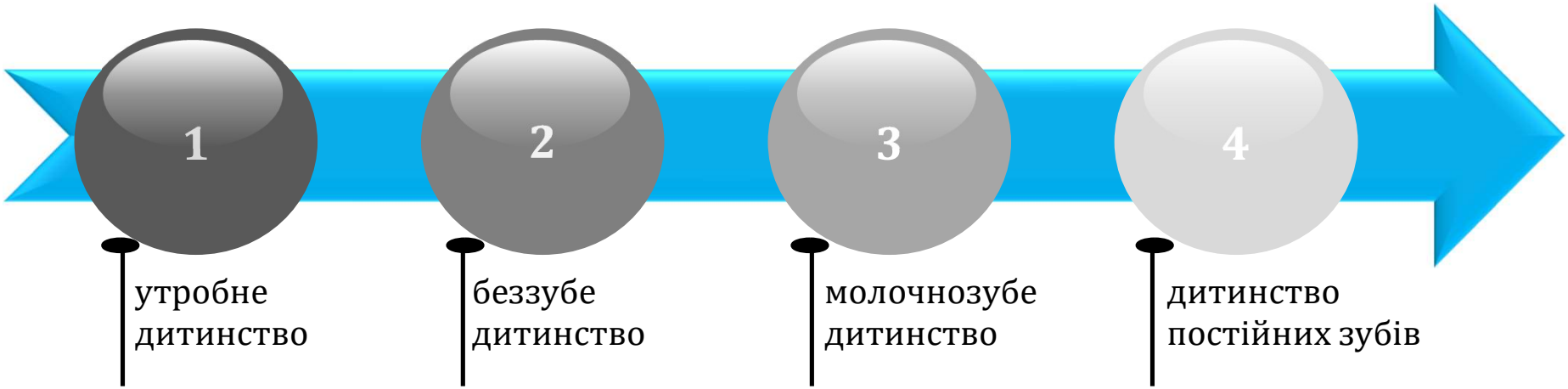
Денніс Безіл Бромлі (Бромлей) (1924-2015) почесний професор психології Ліверпульського університету, автор праць «Психологія старіння людини», «Поведінкова геронтологія» та інші статті з питань старіння. Періодизацію Д.Б. Бромлей визнають найбільш придатною для аналізу життєвого циклу та дослідження взаємозв'язків віку й поворотних моментів життєвого шляху.

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ЗА ОЗНАКОЮ СТАТЕВОГО РОЗВИТКУ (К. Штрагц*)

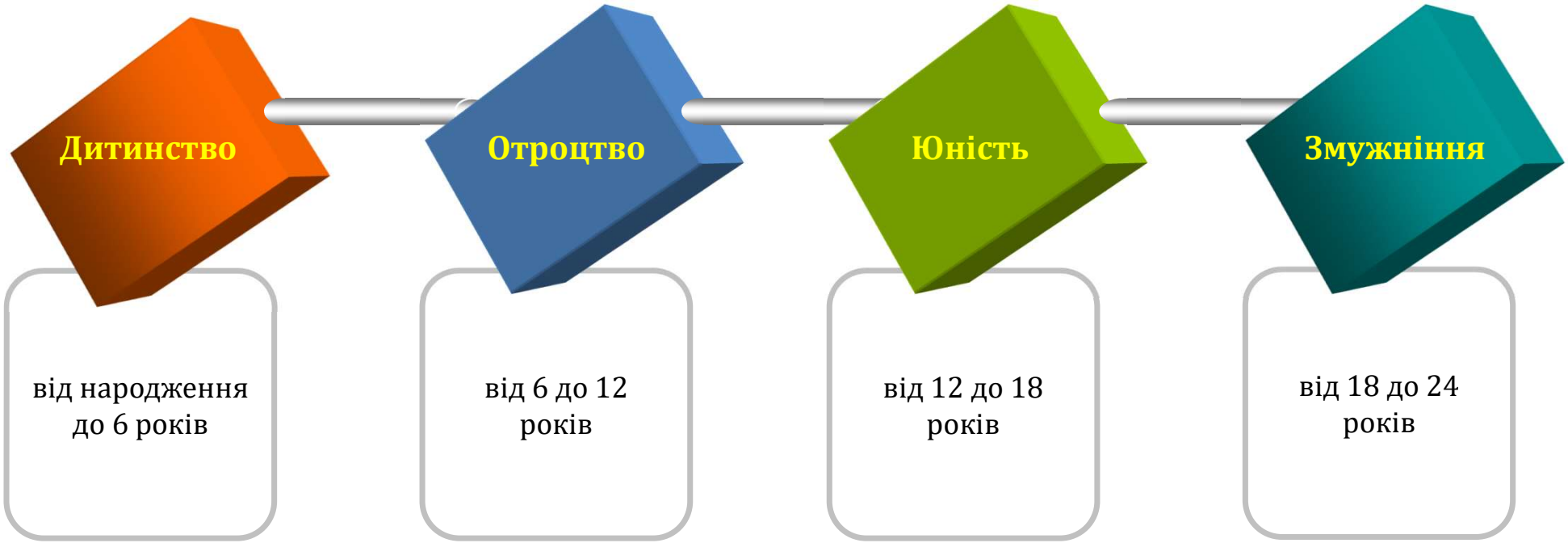
* Цю періодизацію Л.С. Виготський наводить у роботі «Питання дитячої психології» як періодизацію другого типу: періодизації, які побудовані шляхом виокремлення однієї ознаки як умовного критерію для розподілення процесу дитячого розвитку на періоди.

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ДИТИНСТВА ЗА ХАРАКТЕРИСТИКОЮ ЗУБІВ (П.П. Блонський)

Павло Петрович Блонський (1884 – 1941) – психолог, педагог. Закінчив Університет св. Володимира у Києві (1907). Його дослідження ґрунтувалися на ідеї розвитку (психіка – результат еволюції) та цілісному підході до вивчення дитини (вивчення психічних і фізіологічних властивостей у взаємодії). Є одним з засновників радянської педології. Експериментально вивчав особливості функціонування мислення в процесі вікового розвитку

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ЗА ПРИНЦИПОМ ПРИРОДОВІДПОВІДНОСТІ В ОСВІТІ (Я.А. Коменський)

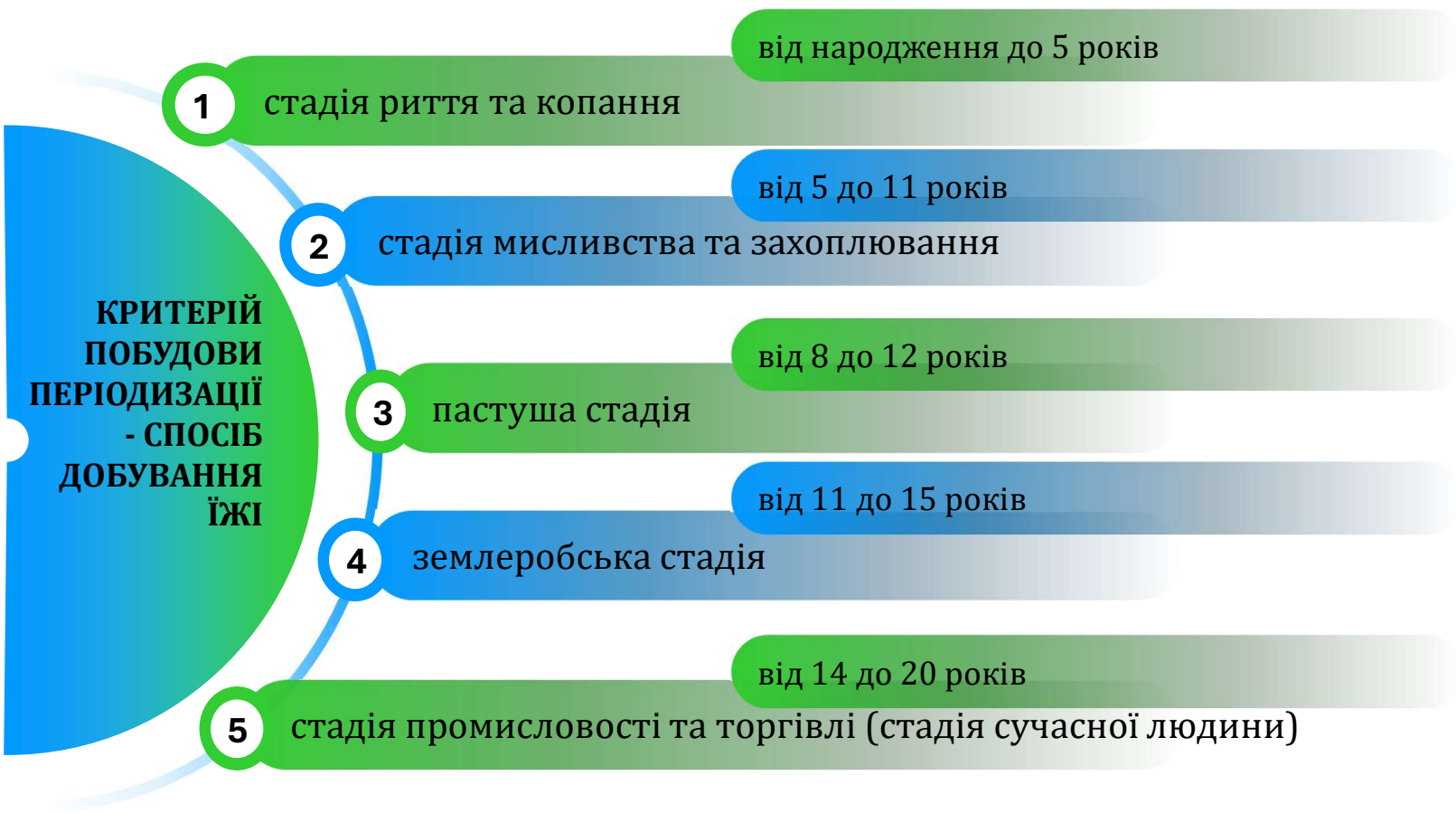

Ян Амос Коменський (1592 – 1670) – фундатор наукової педагогіки, засновник класно-урочної системи навчання. Він визначав 4 ступені освіти, які відповідають 4-м порам року (весні, літу, осені та зимі) та віковим особливостям, які у єдності відображають зміст стабільних організованих навчально-виховних систем

ВІКОВІ ПЕРІОДИЗАЦІЇ ПСИХІЧНОГО ТА ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ на ОСНОВІ ТЕОРІЇ РЕКАПІТУЛЯЦІЇ
ПЕРІОДИЗАЦІЯ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ (Е. Мейман)
ПЕРІОДИЗАЦІЯ «ТРЬОХ П'ЯТИРІЧЬ» (Б. Заззо)
ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ВІДПОВІДНО ДО ЖИТТЄВИХ ЦІЛЕЙ (Ш. Бюлер)
ПЕРІОДИЗАЦІЯ ЗА ТЕОРІЄЮ ДУШЕВНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ (О. Кро)
ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ШЛЯХОМ ТРАНСФОРМАЦІЇ СПОСОБІВ МИСЛЕННЯ (Р. Кіган)
СТАДІЇ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ (Р. Селман)
СТАДІЇ РОЗВИТКУ МОРАЛЬНИХ СУДЖЕНЬ (Л. Кольберг)
СТАДІЇ КОГНІТИВНОГО РОЗВИТКУ (Ж. Піаже)
СТАДІЇ ПСИХОСЕКСУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ (З. Фрейд)
ПЕРІОДИЗАЦІЯ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ І ПІДЛІТКА (Ф. ЛЕРШ)
ЕПІГЕНЕНЕТИЧНА ТЕОРІЯ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ (Е. Еріксон)
СТАДІЇ РОЗВИТКУ ЕГО (Дж. Льовінджер)
ВІКОВА ПЕРІОДИЗАЦІЯ ДИТЯЧОГО РОЗВИТКУ(Л.С. Виготський)
ВІКОВА ПЕРІОДИЗАЦІЯ ЗА ПРОВІДНИМ ТИПОМ ДІЯЛЬНОСТІ (О.М. Леонтьєв)
ВІКОВА ПЕРІОДИЗАЦІЯ (Д.Б. Ельконін)
ПЕРІОДИЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ІНДИВІДА (Ю.М. Швалб)
ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТНОСТІ (В.І. Слободчиков)
ЗАГАЛЬНА СТРУКТУРА ПЕРІОДИЗАЦІЯ ВІКОВОГО РОЗВИТКУ (Д.Й. Фельдштейн)
ФУТУРРЕАЛЬНА ВІКОВА ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ (Я.В. Васильєв)
ВІКОВА ПЕРІОДИЗАЦІЯ ДУХОВНОГО СХОДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ (Е.О. Помиткін)

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ на ОСНОВІ ТЕОРІЇ РЕКАПІТУЛЯЦІЇ (С. Холл та (К.?) Гетчинсон*)

Ґранвілл Стенлі Голл (Холл; Granville Stanley Hall; 1844 – 1924): піонер американської психологічної науки, педагог. Його інтереси зосереджувалися на розвитку дітей, педології та еволюційній теорії.

* У сучасних джерелах стосовно цієї періодизацій існує певний штамп формулювання: «Учень С. Холла, Гетчинсон, розробив вікову періодизацію, в основі якої спирався на теорію рекапітуляції. За критерій, що відокремлює одну стадію від іншої, було взято спосіб добування їжі». Тут слід зауважити, що стосовно ім'я Гетчинсона існує широка палітра розбіжностей. За більш авторитетними виданнями у якості ініціала використовують «К.», але достовірні посилання відсутні. *Здобувачі можуть провести самостійний пошук і довести авторство цієї періодизації.*

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ (Е. Мейман)

Ернст Мейман (1862 – 1915) німецький психолог й педагог, один з фундаторів експериментальної педагогіки та педагогічної психології

ПЕРІОДИЗАЦІЯ «ТРЬОХ П'ЯТИРІЧЬ» (Б. Заззо)

Біанка Заззо (1915 – 2007) – французька дослідниця в галузі диференційної психології

ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ВІДПОВІДНО ДО ЖИТТЄВИХ ЦІЛЕЙ (Ш. Бюлер)

Шарлотта Бюлер (1893–1974), німецько-американська психологіня, одна з фундаторів сучасної психології розвитку та гуманістичної психології.

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ЗА ТЕОРІЄЮ ДУШЕВНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ (О. Кро (Kroh))

Освальд Кро (Kroh, 1887-1955) – німецький педагог і психолог, автор теорії душевного розвитку дитини, відповідно якої є поворотні пункти у розвитку, коли змінюється ставлення дитини до свого оточення, а зміна ставлення завжди вказує на зміну душевної структури.

ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ШЛЯХОМ ТРАНСФОРМАЦІЇ СПОСОБІВ МИСЛЕННЯ (Р. Кіган)

Роберт Кеган (Robert Kegan) – американський психолог розвитку, ліцензований психолог і практикуючий терапевт, читає лекції для професійної та непрофесійної аудиторії, консультує у сфері професійного розвитку та організаційного розвитку. Основні положення періодизації викладені у його роботі «Еволюційне «Я»: проблема і процес у розвитку людини».

СТАДІЇ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ (Р. Л. Селман)

Стадія	Основна характеристика відносин	Області соціальної взаємодії			
		Розуміння себе	*Близькі дружні відносини*	*Відносини в групі однолітків*	*Відносини з батьками*
0	**Егоцентризм**	Недиференційована психофізіологічна цілісність	Випадкові, нестійкі ігрові контакти	Предметно-тілесні зв'язки	Прагматизм
I	**Суб'єктивізм**	Виокремлення власних намірів, почуттів, думок	Одностороння допомога	Несиметричні відношення	Авторитарність
II	**Рефлексивність**	Самопізнання	Співробітництво	Партнерство	Емоційне взаєморозуміння
III	**Взаємність**	Стійка самоідентичність	Взаємний обмін особистісно значимими змістами	Гомогенна група	Особиста відповідальність
IV	**Глибина**	Інтегрована система різних Я-станів	Добровільна взаємозалежність самостійних особистостей	Плюралістична організація	

Інформація про Robert L. Selman: https://en.wikipedia.org/wiki/Robert_L._Selman#cite_note-21

СТАДІЇ РОЗВИТКУ МОРАЛЬНИХ СУДЖЕНЬ (Л. Кольберг*)

РІВЕНЬ	СТАДІЯ	ВІК	ОСНОВИ МОРАЛЬНОГО ВИБОРУ	СТАВЛЕННЯ ДО ЛЮДСЬКОЇ ЦІННОСТІ
Преконвенційний (доморальний)	0	0 - 2	Роблю, що подобається	-
	1	2 - 3	Підкоряюсь правилам, щоб уникнути покарання	Цінність людського життя змішується з цінністю предметів, якими володіє людина
	2	4 - 7	Роблю те, за що мене хвалять; вчинки за принципом «ти – мені, я – тобі»	Цінність людини вимірюється задоволенням, яке дає ця людина дитині
Конвенційний	3	7 - 10	Вчиняю так, щоб уникнути несхвалення рідних; намагаюсь бути «хорошою дитиною»	Цінність людини вимірюється тим, наскільки ця людина симпатизує дитині
	4	10 - 12	Вчиняю так, щоб уникнути несхвалення авторитетів й почуття винуватості; підкорююсь правилам, виконую обов'язки	Життя оцінюється як недоторкане в категоріях моральності та/або релігійних норм і обов'язків
Постконвенційний (автономна мораль)	5	після 13	Вчиняю відповідно власним принципам, поважаю принципи інших, уникаю самозасудження	Життя цінується за її користю для людства й права кожної людини на життя
	6	після 18	Вчиняю відповідно загальнолюдським, універсальним принципам моральності	Життя розглядається як священне з позиції поваги до унікальних можливостей кожної людини

Лоуренс Кольберг (або Колберг; англ. Lawrence Kohlberg; 1927 – 1987): американський психолог, фахівець у галузі психології розвитку, один із засновників теорії когнітивізму, у тому числі теорії розвитку моральності.

СТАДІЇ КОГНІТИВНОГО РОЗВИТКУ (Ж. Піаже)

Період сенсомоторного інтелекту

0 до 1,5-2 років

- **стадія тренування рефлексів** (0 – 1 міс.)
- **стадія елементарних навичок**, первинних кругових реакцій (1 – 4 міс.)
- **стадія вторинних кругових реакцій** (4 – 8 міс.)
- **початок практичного інтелекту** (8 – 12 міс.)
- **третинні кругові реакції** (12 – 18 міс.)
- **початок інтеріоризації схем дій** (18 – 24 міс.)

Період репрезентативного інтелекту і конкретних операцій

2 до 7 років

- **доопераційна стадія**

Дитина не здатна розмірковувати, доводити, аргументувати. У неї відсутній принцип збереження кількості речовини, вона орієнтується лише на зовнішні ознаки об'єктів

7 до11 років

- **стадія конкретних операцій**

Здатність дитини до міркування, співвіднесення різних поглядів (точок зору). Однак, логічні операції спираються на наочність та не можуть відбуватися в гіпотетичному плані

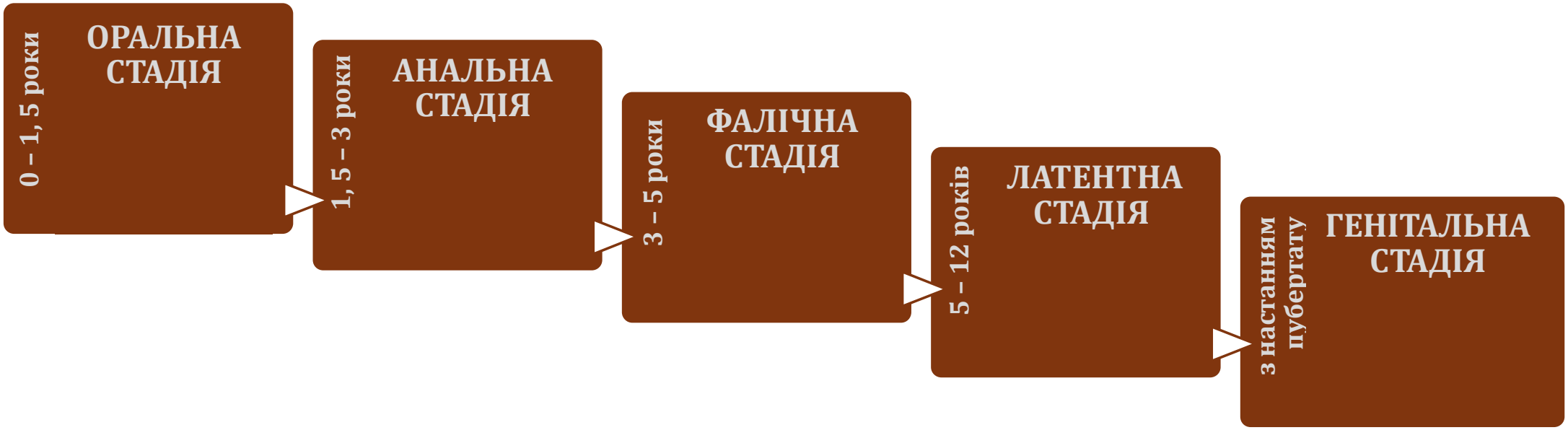
Період формальних операцій

11 -15 років

Дитина звільняється від конкретної прив'язаності до об'єктів, від даних в полі сприймання, вона набуває можливість мислити як доросла людина. Її мислення стає гіпотетико-дедуктивним

Жан Вільям Фріц Піаже (фр. Jean William Fritz Piaget; 1896 –1980): швейцарський психолог і філософ, відомий роботами з вивчення психології дітей, запропонував теорію когнітивного розвитку в навчанні, вивчав специфіку дитячого мислення. Засновник Женевської школи генетичної психології.

СТАДІЇ ПСИХОСЕКСУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ (З. Фрейд)

Зигмунд Фрейд, також Зиґмунд Фройд, Зигмунд Фройд (нім. Sigmund Freud, повне ім'я Sigismund Schlomo Freud; 1856 – 1939): австрійський психолог і невролог єврейського походження, який вивчав людське несвідоме; найбільш відомий як засновник психоаналізу, який вплинув на психологію, медицину, соціологію, антропологію, літературу і мистецтво XX ст.; серед найбільш важливих досягнень називають розробку трикомпонентної структурної моделі психіки («Воно», «Я» і «Над-Я»), виділення специфічних фаз психосексуального розвитку особистості, виявлення захисних механізмів психіки, психологізацію поняття «несвідоме», а також розробку терапевтичних методів (вільних асоціацій, тлумачення сновидінь).

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ І ПІДЛІТКА (Ф. ЛЕРШ)

ДИТИНСТВО

I стадія від народження до 9-го тижня життя	II стадія від 8-9 тижня до кінця 1 року життя	III стадія від завершення 1 до 3 року життя життя	IV стадія від кінця 3 року до 4 року життя	V стадія від 5-го року до 8-го року життя	VI стадія від 8 року до 10 року життя	VII стадія від 10-11-ти до 12-13-ти років життя
Рефлекси та інстинкт	**Пробудження зацікавленого ставлення до середовища**	**Істота, яка говорить**	**Перший негативізм**	**Відкриття автономії та сили світу "не-Я"**	**Учіння**	**Мислення: тенденція до критичного узагальнювання**

ПЕРІОД ДОЗРІВАННЯ

I стадія	II стадія	III стадія
Пубертатна (негативна стадія)	**Пафос становлення**	**Вибір професії**

Філіп Лерш (Ph. Lersch, 1898–1972) – видатний німецький психолог, автор періодизації психічного розвитку дитини і підлітка, за якої витоки нових періодів треба шукати там, де змінюється ставлення дитини до її оточення

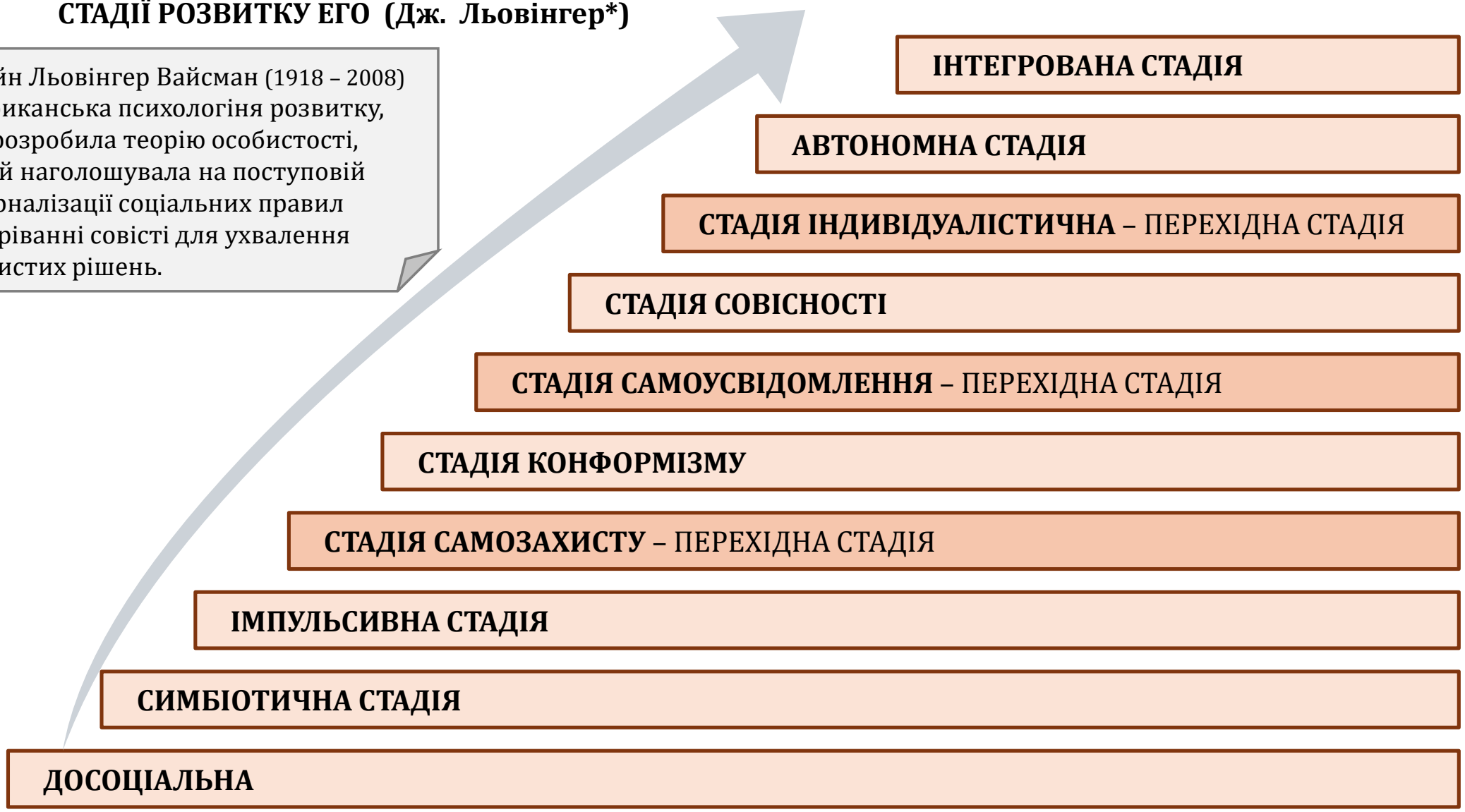
ЕПІГЕНЕНЕТИЧНА ТЕОРІЯ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ (Е. Еріксон)

Орально-сенсорна (0-1)	**ЧИ МОЖУ Я ДОВІРЯТИ СВІТОВІ?** базова довіра - базова недовіра **НАДІЯ – ВІДДАЛЕННЯ**
М'язово-анальна (2,5-3)	**ЧИ МОЖУ Я КЕРУВАТИ ВЛАСНОЮ ПОВЕДІНКОЮ?** автономність проти сумніву і сором'язливості **ВОЛЯ – ІМПУЛЬСИВНІСТЬ**
Локомоторно-генітальна (4-5)	**ЧИ МОЖУ Я СТАТИ НЕЗАЛЕЖНИМ ВІД БАТЬКІВ?** ініціативність проти провини **ЦІЛЕСПРЯМОВАНІСТЬ – АПАТІЯ**
Латентна (6-11)	**ЧИ МОЖУ Я СТАТИ НАСТІЛЬКИ УМІЛИМ, ЩОБ ПРИСТОСУВАТИСЯ ДО СВІТУ?** **працьовитість проти почуття власної неповноцінності** **КОМПЕТЕНТНІСТЬ – ІНЕРЦІЯ**
Юність (12-18)	**ХТО Я?** **ідентичність проти дифузії ідентичності** **ВІРНІСТЬ – ЗРЕЧЕННЯ**
Молодість	**ЧИ МОЖУ Я ПОВНІСТЮ ВІДДАТИ СЕБЕ ІНШІЙ ЛЮДИНІ?** близькість проти самотності **ЛЮБОВ – ЗАМКНЕНІСТЬ**
Дорослість	**ЩО Я МОЖУ ЗАПРОПОНУВАТИ МАЙБУТНІМ ПОКОЛІННЯМ?** породження проти самопоглинання **ТУРБОТА – ЗНЕДОЛЕННЯ**
Зрілість	**ЧИ ЗАДОВОЛЕНИЙ Я ПРОЖИТИМ ЖИТТЯМ?** егоінтеграція проти втрати інтересу до життя **МУДРІСТЬ – ПРЕЗИРСТВО**

Ерік Гомбурґер Еріксон (нім. Erik Homburger Erikson; 1902 – 1994): американсько-німецький психолог єврейського походження, працював у сфері психології розвитку та психоаналізу, відомий як автор терміну кризи ідентичності та теорії стадій психосоціального розвитку.

СТАДІЇ РОЗВИТКУ ЕГО (Дж. Льовінгер*)

Джейн Льовінгер Вайсман (1918 – 2008) американська психологіня розвитку, яка розробила теорію особистості, в якій наголошувала на поступовій інтерналізації соціальних правил і дозріванні совісті для ухвалення особистих рішень.

*Loevinger's stages of ego development : From Wikipedia, the free encyclopedia. URL : https://en.wikipedia.org/wiki/Loevinger%27s_stages_of_ego_development

ВІКОВА ПЕРІОДИЗАЦІЯ ДИТЯЧОГО РОЗВИТКУ (Л.С. Виготський)

	НОВОУТВОРЕННЯ
Криза новонародженості	*індивідуальне психічне життя новонародженого*
Немовлячий вік (2 міс. - 1 рік)	*потреба в спілкуванні та емоційних контактах, соціальна поведінка – «пра-ми»*
Криза першого року	*поява автономної дитячої мови*
Раннє дитинство (1 - 3 роки)	*усвідомлення себе суб'єктом потреб і суб'єктом дій, опанування мови шляхом співпраці з дорослим*
Криза трьох років	*перебудова соціальних взаємин особистості-дитини й людей, що її оточують*
Дошкільний вік (3 - 7 років)	*ієрархія мотивів, потреба у суспільно-значущої діяльності*
Криза семи років	*виникнення смислового переживання та гостра їх боротьба*
Шкільний вік (8 - 12 років)	*довільність психічних дій, рефлексія*
Криза тринадцяти років	
Пубертатний вік (14 - 17 років)	*почуття дорослості, самосвідомість*
Криза сімнадцяти років	

Лев Семенович Виготський (1896 – 1934): радянський психолог, засновник культурно-історичної теорії. Важливими здобутками є вивчення вищих психічних функцій, мовленнєвого мислення, теорії навчання, розробка теорії про вік як одиницю аналізу розвитку дитини, запропонував нове розуміння складових психічного розвитку дитини та сформулював основні закони психічного розвитку дитини.

ВІКОВА ПЕРІОДИЗАЦІЯ ЗА ПРОВІДНИМ ТИПОМ ДІЯЛЬНОСТІ (О.М. Леонтьєв)

НЕМОВЛЯЧЕ ДИТИНСТВО	Безпосередньо-емоційне спілкування з дорослим
РАННЄ ДИТИНСТВО	Маніпулятивно-предметна діяльність
ДОШКІЛЬНА ДИТИНСТВО	Ігрова діяльність ► рольова гра
МОЛОДШИЙ ШКІЛЬНИЙ ВІК	Навчальна діяльність ► навчання
ПІДЛІТКОВИЙ ВІК	Інтимно-особистісне спілкування (соціально-значуще спілкування)
ЮНАЦЬКИЙ ВІК	Навчально-професійна діяльність

Олексій Миколайович Леонтьєв (1903 – 1979): радянський психолог, досліджував проблеми загальної психології, розробляв методологію психологічного дослідження. Учень та редактор робіт Л.С. Виготського, один із лідерів Харківської психологічної школи, творець теорії діяльності.

ВІКОВА ПЕРІОДИЗАЦІЯ (Д.Б. Ельконін)

Епоха: РАННЄ ДИТИНСТВО

- **1. Немовляче дитинство (0-1)** → *Система відносин:* **дитина - суспільний дорослий**
- **2. Раннє дитинство (1 – 3)** → *Система відносин:* **дитина - суспільний предмет**

Епоха: ДИТИНСТВО

- **3. Дошкільний вік (3 – 7)** → *Система відносин:* **дитина - суспільний дорослий**
- **4. Молодший шкільний вік (7 – 11)** → *Система відносин:* **дитина - суспільний предмет**

Епоха: ПІДЛІТКОВІСТЬ

- **5. Підлітковий вік (11 – 15)** → *Система відносин:* **дитина - суспільний дорослий**
- **6. Рання юність (15 – 18)** → *Система відносин:* **дитина - суспільний предмет**

Данило Борисович Ельконін (1904 – 1984): радянський психолог, автор оригінального напряму в дитячій та педагогічній психології, вивчав проблеми психологічного розвитку дітей у різному віці, психологію гри та навчальної діяльності. Основним внеском є розробка та впровадження системи розвивального навчання.

ПЕРІОДИЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ІНДИВІДА (Ю.М. Швалб)

Основною побудови періодизації є матриця типологічних ознак соціалізації		Системний закон розвитку	
		Диференціація	**Інтеграція**
Комунікативний закон соціальності	**Вибірковість**	Здатність встановлювати різні зв'язки з подібними соціальними об'єктами	Здатність переходити з одного соціального об'єднання до іншого (обособлення)
	Взаємність	Здатність встановлювати подібні зв'язки з різними соціальними об'єктами	Здатність створювати (зберігати) зв'язки в соціальних об'єднаннях

ЕТАПИ↓ **КРОКИ→**

I ВИБІРКОВОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ СТОСУНКІВ

- внутрішньосімейного диференціювання стосунків
- первинного міжособистісного диференціювання
- диференціювання соціальних ролей і реальності
- диференціювання формальних і неформальних стосунків

II ВИБІРКОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ

- особистісного освоєння опредметненого простору
- особистісного освоєння групового простору
- особистісного освоєння простору соціальних зразків
- особистісного освоєння простору міжособистісних взаємин

III ДИФЕРЕНЦІЮВАННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ

- вибудови власного соціального простору
- самоствердження в соціальному просторі
- забезпечення соціального благополуччя
- соціальної трансляції життєвого досвіду

IV ЗБЕРЕЖЕННЯ/СТВОРЕННЯ ЗВ'ЯЗКІВ У СОЦІАЛЬНИХ ОБ'ЄДНАННЯХ

- трансформації діяльнісного простору життя
- трансформації соціального простору життя
- трансформації міжособистісних взаємин
- переживання тілесно-органічних змін

Швалб Ю.М.: http://ecopsy.com.ua/index.php/laboratoriia/spivrobitnyky/25-shvalb-yu-m

ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТНОСТІ (В.І. Слободчиков)

СТУПЕНІ: зміна індивідуального життя за ціннісно-смисловим змістом	**МАТРИЦІ ВІКУ**			
	ПЕРІОД СТАНОВЛЕННЯ СО-БУТТЯ		**ПЕРІОД РЕАЛІЗАЦІЇ САМО-БУТНОСТІ**	
	Кризи «народження»: *так жити не можна*	**Стадії прийняття** нові форми со-буття	**Кризи розвитку:** хочу бути як «ти»	**Стадії освоєння:** нові способи самовизначення
ПОЖВАВЛЕННЯ	**Родова криза** -2 міс. - +3 тижня	**Новонародженність** 0,5 – 4 міс.	**Криза новонародженності** 3,5 – 7 міс.	**Немовля** 6 – 12 міс.
ОДУХОТВОРЕННЯ	**Криза немовля** 11 – 18 міс.	**Раннє дитинство** 1р. 3 міс. – 3 роки	**Криза раннього дитинства** 2,5 – 3,5 рр	**Дошкільне дитинство** 3 – 6,5 рр
ПЕРСОНАЛІЗАЦІЯ	**Криза дитинства** 5,5 – 7,5 рр	**Отроцтво** 7 – 11,5 рр	**Криза отроцтва** 11 – 14 рр	**Юність** 13,5 – 18 рр
ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ	**Криза юності** 17 – 21 рр	**Молодість** 19 – 28 рр	**Криза молодості** 27 – 33 рр	**Дорослість** 32 – 42 рр
УНІВЕРСАЛІЗАЦІЯ	**Криза дорослості** 39 – 45 рр	**Зрілість** 44 – 60 рр	**Криза зрілості** 55 – 65 рр	**Старість** більше 62 р.
	Криза індивідуального життя (нове потенційно можливе)			

Віктор Іванович Слободчиков (1944 р.н.): радянський психолог, дослідження пов'язані з вивченням свідомості, рефлексії, розвитку суб'єктивної реальності, внутрішнього світу людини, періодизації та діагностики психічного розвитку. Основний науковий напрям – обґрунтування психологічної антропології

ЗАГАЛЬНА СТРУКТУРА ПЕРІОДИЗАЦІЯ ВІКОВОГО РОЗВИТКУ (Д.Й. Фельдштейн)

3 – насичення провідної діяльності, актуалізація комунікативної складової діяльності

2 – максимальна реалізація, кульмінація розвитку певного типу провідної діяльності

1 – розвиток предметної складової провідної діяльності

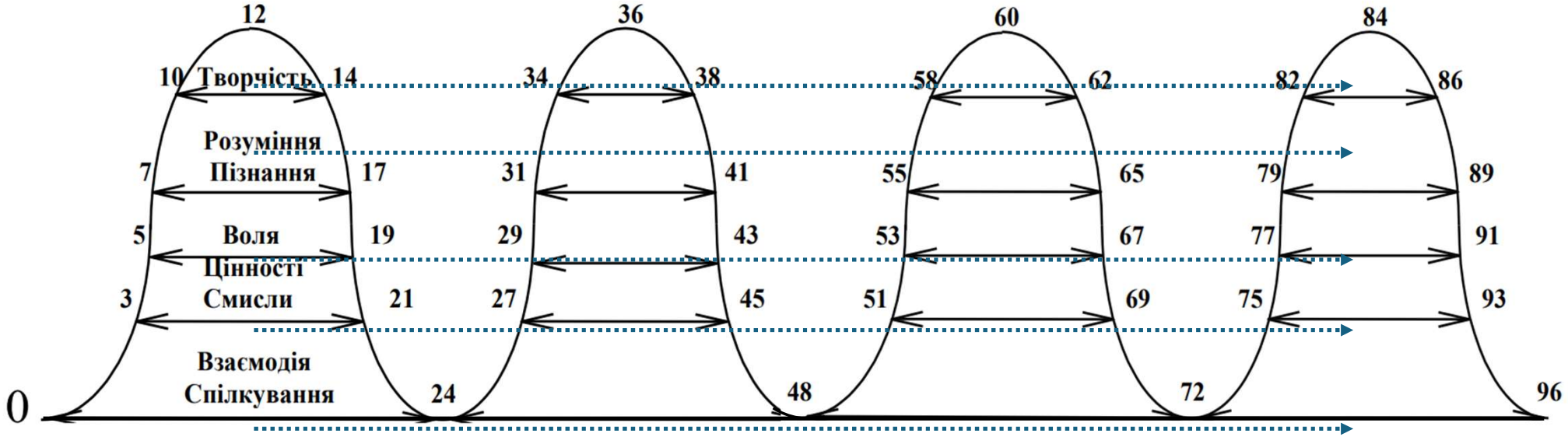
Давид Йосифович Фельдштейн (1929 – 2015): радянський психолог, спеціаліст в галузі вікової та педагогічної психології, психології розвитку, психології особистості, автор концепції соціально-нормативної періодизації формування особистості

ФУТУРРЕАЛЬНА ВІКОВА ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ТА САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ (Я.В. Васильєв)

Васильєв Я. В. Футурреальна вікова періодизація розвитку та саморозвитку особистості. *Теорія і практика сучасної психології*. 2012. Вип. 5. С. 63-67. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/tpcp_2012_5_13

ВІКОВА ПЕРІОДИЗАЦІЯ ДУХОВНОГО СХОДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ (Е.О. Помиткін)

Духовний розвиток особистості є динамічним процесом, який характеризується підйомами та спадами, актуалізує життєвоважливі вибори, правильність яких позначається на життєвій долі

Едуард Олександрович Помиткін (1967 р.н.) займається розробкою теорії духовності та розвитку духовного потенціалу особистості, проводить дослідження психологічного супроводу розвитку дітей і молоді, автор періодизації життєвого шляху людини, диференційної шкали емоційно-чуттєвих станів особистості.

ЦІКАВІ ВІКОВІ ПЕРІОДИЗАЦІЇ

ДЕСЯТЬ СЕМИРІЧЬ СОЛОНА

ДАВНЯ КИТАЙСЬКА КЛАСИФІКАЦІЯ

КЛАСИФІКАЦІЯ ВІКУ ЗА ПІФАГОРОМ (6 ст. до н.е.)

КЛАСИФІКАЦІЯ ВІКОВИХ ГРУП ЗА ГІППОКРАТОМ (4 ст. до н.е.)

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ТЕОРІЯ ТРЬОХ СТУПЕНІВ РОЗВИТКУ (К. Л. Бюлер)

ДЕСЯТЬ СЕМИРІЧЬ СОЛОНА

Солон, автор найдавнішої грецької періодизації життя, ділить її на 10 семирічь, «седмиць»

Маленький хлопчик, ще нерозумний і слабкий, втрачає,
Ледве сім років мине, перші зуби свої;

Якщо ж бог доведе до кінця його другу седмицю,
Хлопець тоді ознаки зростаючої зрілості явить для нас.

У третю він швидко зів'ється - зростанням всіх членів його
Ніжний пушок бороди, шкіри змінюється колір.

Кожен в четверту седмицю розквіту досягає
Сили тілесної, в ній є гідності знак.

У п'яту седмицю подумати час про омріяний шлюб,
Щоб рід свій продовжити в гурті квітучих дітей.

Розум людини у шосту седмицю цілком дозріває
Й не прагне уже до нездійсненних справ.

Розум і мова в наступній седмиці у повному розквіті є.
Також і на восьмій седмиці цей розквіт подалі триває.

Потужність і на дев’ятій людина ще зберігає,
Потрохи слабшають для доблесних справ слово і розум її.

Якщо ж десяту седмицю бог доведе до кінця семиріччя,
Раннім не буде тоді її смертний кінець для людей.

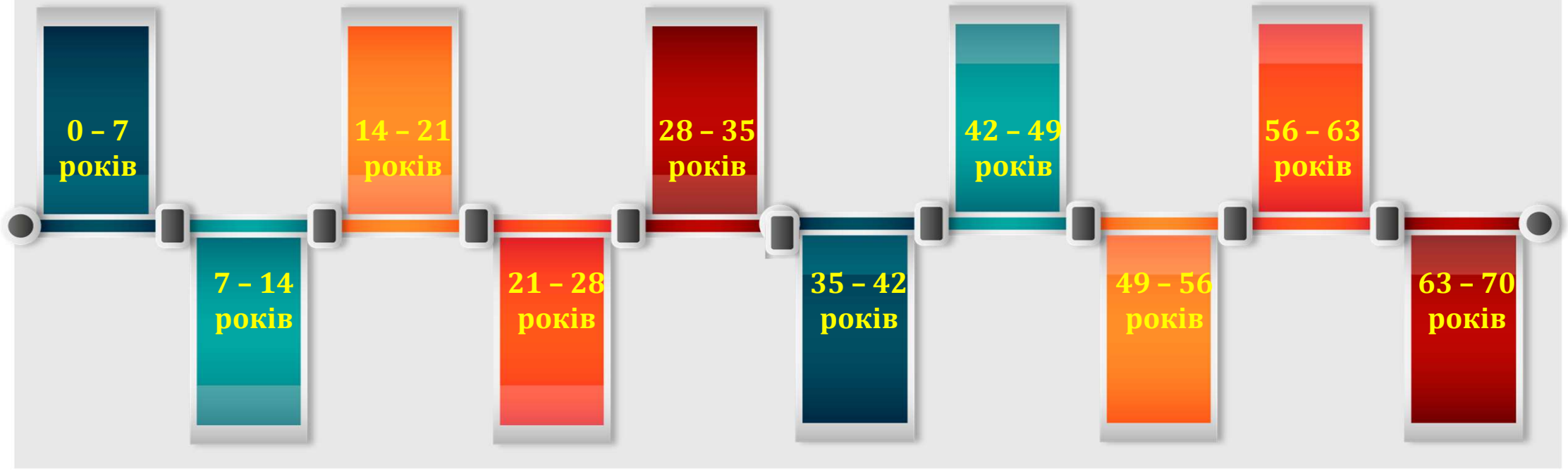
ДАВНЯ КИТАЙСЬКА КЛАСИФІКАЦІЯ

до 20 років	до 30 років	до 40 років	до 50 років	до 60 років	до 70 років	від 70 років
Молодість	Вік одруження	Вік виконання громадських обов'язків	Пізнання власних помилок	Останній період творчого життя	Бажаний вік	Старість

КЛАСИФІКАЦІЯ ВІКУ ЗА ПІФАГОРОМ (6 ст. до н.е.)

КЛАСИФІКАЦІЯ ВІКОВИХ ГРУП ЗА ГІППОКРАТОМ (4 ст. до н.е.)

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ТЕОРІЯ ТРЬОХ СТУПЕНІВ РОЗВИТКУ (КАРЛ ЛЮДВІГ БЮЛЕР)

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боярчук О.Д., Самчук В.А. Фізіологія (ВНД та вікова) з основами генетики : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2014. 374 с.
2. Васильєв Я. В. Футурреальна вікова періодизація розвитку та саморозвитку особистості. *Теорія і практика сучасної психології*. 2012. Вип. 5. С. 63–67.
3. Видра О.Г. Вікова та педагогічна психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 112 с.
4. Вікова психологія / О.П. Сергєєнкова, О.А. Столярчук, О.П. Коханова, О.В. Пасєка. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 376 с.
5. Вікова психологія: навчальний посібник / За ред. Г. С. Костюка. Київ : Радянська школа, 1976. 269 с.
6. Дуткевич Т.В. Дошкільна психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 392 с.
7. Карпенко Є.В. Вікова та педагогічна психологія: Актуальні студії сучасних українських учених. Дрогобич: Посвіт, 2014. 152 с.
8. Коцан І.Я., Швайко С.Є., Дмитроца О. Р. Вікова фізіологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Луцьк : Вежа-Друк, 2013. 376 с.
9. Кочубей Т.Д. Проблема періодизації дитинства у людинознавчих науках та її вплив на процес та виховання. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи.* 2002. Вип. 3. URL : https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/3/vupysk_23.pdf.
10. Кутішенко В.П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій). Київ : Центр учбової літератури, 2010. 128 с.
11. Лерш Ф. Нарис психології дитинства та юності: новий підхід до періодизації вікового розвитку. *Психологія і суспільство*. 2016. № 3. С. 80–103.
12. Павелків Р.В. Вікова психологія. Київ : Кондор 2015. 469 с.
13. Поліщук В.М. Вікова і педагогічна психологія. Суми: Університетська книга, 2010. 330 с.
14. Помиткін Е. О. Вікова періодизація духовного сходження особистості. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2006. № 3. С. 87-98.
15. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія. Київ : Академвидав, 2011. 382 с.
16. Слободчиков В.І. Теорія і діагностика розвитку в контексті психологічної антропології. *Психологія і особистість*. 2014. № 2. С 5-45.
17. Скрипченко О.В., Долинська Л.В., Огороднійчук З.В. Вікова та педагогічна психологія. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.
18. Столяренко О.Б. Психологія особистості. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 280 с.
19. Токарський Т. Б. Моделювання перспективних шляхів соціальної молодіжної політики. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка».* 2017. № 4 (32). С. 104–110.
20. Швалб Ю.М. Психологічні механізми соціалізації особистості в онтогенезі : монографія. Київ : ЛІТЕРА НОВА, 2020. 214 с.
21. Kegan, Robert (1982). The evolving self: problem and process in human development. Cambridge, MA: Harvard University Press. DOI : https://doi.org/10.2307/j.ctvjz81q8.
22. Loevinger, J. (1976). Ego Development: Conceptions and Theories. San Francisco : Jossey-Bass Publishers. 549 p.

Перелік схем-ілюстрацій

	Передмова
	Розділ 1. Загальні періодизації вікового розвитку
Стор. 6	Вікова періодизація (Міжнародний симпозіум з вікової психології, 1965 р.)
Стор. 7	Вікова періодизація (М. Рубнер)
Стор. 8	Вікова періодизація (О.П. Рославський-Петровський)
Стор. 9	Періодизація індивідуального розвитку (О.В. Нагорний)
Стор. 10	Вікова періодизація розвитку людини (В.В. Бунак)
Стор. 11	Вікова періодизація (Д. Б. Бромлі)
Стор. 12	Періодизація за ознакою статевого розвитку (К. (С.) Штрац)
Стор. 13	Періодизація дитинства за характеристикою зубів (П.П. Блонський)
Стор. 14	Періодизація за принципом природовідповідності в освіті (Я.-А. Коменський)
	Розділ 2. Вікові періодизації психічного та особистісного розвитку
Стор. 16	Періодизація психічного розвитку на основі теорії рекапітуляції
Стор. 17	Періодизація психічного розвитку (Е. Мейман)
Стор. 18	Періодизація «трьох п'ятирічь» (Б. Заззо)
Стор. 19	Періодизація розвитку особистості відповідно до життєвих цілей (Ш. Бюлер)

Стор. 20 Періодизація за теорією душевного розвитку дитини (О. Кро)
Стор. 21 Періодизація розвитку шляхом трансформації способів мислення (Р. Кіган)
Стор. 22 Стадії розвитку соціального інтелекту (Р. Селман)
Стор. 23 Стадії розвитку моральних суджень (Л. Кольберг)
Стор. 24 Стадії когнітивного розвитку (Ж. Піаже)
Стор. 25 Стадії психосексуального розвитку (З. Фрейд)
Стор. 26 Періодизація психічного розвитку дитини і підлітка (Ф. Лерш)
Стор. 27 Епігененетична теорія розвитку особистості (Е. Еріксон)
Стор. 28 Стадії розвитку ЕГО (Дж. Льовінджер)
Стор. 29 Вікова періодизація дитячого розвитку(Л.С. Виготський)
Стор. 30 Вікова періодизація за провідним типом діяльності (О.М. Леонтьєв)
Стор. 31 Вікова періодизація (Д.Б. Ельконін)
Стор. 32 Періодизація соціального розвитку індивіда (Ю.М. Швалб)
Стор. 33 Періодизація розвитку суб'єктності (В.І. Слободчиков)
Стор. 34 Загальна структура періодизація вікового розвитку (Д.Й. Фельдштейн)
Стор. 35 Футурреальна вікова періодизація розвитку (Я.В. Васильєв)
Стор. 36 Вікова періодизація духовного сходження особистості (Е.О. Помиткін)

	Розділ 3. Цікаві вікові періодизації
Стор. 38	Десять семирічь Солона
Стор. 39	Давня китайська класифікація
Стор. 39	Класифікація віку за Піфагором (6 ст. до н.е.)
Стор. 40	Класифікація вікових груп за Гіппократом (4 ст. до н.е.)
Стор. 40	Періодизація теорія трьох ступенів розвитку (К. Л. Бюлер)
	Список використаних джерел

Навчальне видання
(українською мовою)

Горбань Галина Олександрівна (укладач)

ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ:
періодизації вікового розвитку

Навчально-наочний посібник
для здобувачів вищої освіти першого бакалаврського рівня
спеціальності «Психологія»
освітньо-професійної програми «Психологія»

Рецензент: Н. Ф. Шевченко
Відповідальна за випуск: Н. О. Губа
Коректор: С.А. Козиряцька